

Från vision till Forn-Åker: En "eldsjäl" berättar

Efter en riktigt lång sommarssemester som nybliven pensionär, 1991 och ett härligt båtliv i skärgården, trängde sig en obönhörlig fråga fram: Hur skall jag få tiden att gå i fortsättningen?

Efter några stunders funderingar i kökssoffan, växte konturerna fram av en vision, som preliminärt döptes till "Historisk safari".

Grundtanken var att locka nya turister till Österåker. Som mångårig medlem i Österåkers Hembygds- och Fornminnesförening hade jag uppfattat Österåker som en hembygd att vara stolt över med dess rejäla utbud av fornlämningar ända ifrån stenåldern och en rik historia.

Idén som jag någon vecka senare presenterade för kommunen och fick godkänd var en tänkt anläggning bestående av fyra stycken boplatsumiljöer med sten- och bronsålder samt järnålder och medeltid. Dessa skulle placeras i svit utefter stranden till någon idyllisk skogssjö och vara befolkade med autentiskt klädda människor i olika sysselsättningar och verksamheter. I skogskanten ovanför skulle anläggas en enkel järnväg, där besökarna bekvämt kunde färdas i små vagnar, typ Blå tåget och beskåda det hela och höra dess beskrivning genom hörlurar.

En preliminär arbetsgrupp bildades. Den ursprungliga idén med "Blå tåget" omformades till en anläggning, där besökare aktivt skulle kunna delta i de historiska sysslorna i miljöerna, alltså inte bara "se och höra" utan även "göra". Sökandet efter lämplig mark för projektet inleddes.

Efter åtskilliga studier av diverse möjliga och omöjliga markområden inom kommunen mötte vi dåvarande chefen för LO:s Kursgård Runö, Anders Wetterberg. Han gav efter kontakt med sina huvudmän i Stockholm klartecken för Forn-Åker, som vi nu hade döpt om oss till, att utnyttja ett rejält stycke mark utefter Täljöviken i nära anslutning till kursgårdens faciliteter.

Projektet adopterades nu av Österåkers Hembygds- och Fornminnesförening och inordnades därmed i dess organisation, som en särskild arbetsgrupp.

Nu fattades det bara pengar för att kunna dra igång hela den nödvändiga utredningsprocessen för att kunna komma vidare.

Företrädare för forskarvärlden, museer och andra experter inbjöds under hösten 1993 att besöka och besiktiga markområdet vid Runö och få projektet närmare presenterat för sig. Det blev en lyckad dag med båtresa från Djurgårdsbron direkt till markområdet. Därefter lunch i restaurangen som avslutades i kafeterian med en mycket skojig historisk dräktparad, som komponerats för Forn-Åker av författaren Margareta Lindberg och regisserats av Ann Kulle med lokala aktörer från Åkersbergarevyn.

Det hela ledde till ett rejält godkännande från samtliga närvarande gäster. Forn-Åker kunde någon vecka senare mottaga brev från Statens Historiska Museum, undertecknat av dess chef Ulf-Erik Hagberg samt Erik Åström från Stockholms Läns Museum. Båda uttryckte sig mycket positivt om projektet och ansåg att det uppfyllde alla krav på ett väl genomtänkt projekt med seriös uppläggning och planering.

Ett första penningbidrag erhöles ifrån Kommunen och med gratis lokal och två s.k. ALU-anställda kunde ett eget kansli invigas hösten 1994. Posten bjöd på postfack och brevporton. Möbler och gardiner fick vi gratis.

Alltså ett kansli med två anställda för bara rörliga el- och telefonkostnaden!

Snart tillkom en begagnad PC ifrån kommunen med skrivare och ansökningar om bidrag kunde effektiviseras.

En seriös men elegant projektbeskrivning med välskrivet innehåll av den professionella författaren Margareta Lindberg producerades och illustrerades bl.a. med välgjorda illustrationer, utförda av min yngsta dotter Sylvia Alegren. Projektbeskrivningen uppdaterades varje halvår och fungerade som en värdefull bilaga till alla ansökningar som sändes ut.

Projektet organiserades 1995 om till Stiftelsen Forn-Åker med Österåkers kommun, Föreningen LO Folkhögskola Runö och Österåkers Hembygds- och Fornminnesförening som stiftare.

Som stiftelsens ordförande och projektledare inledde undertecknad en ganska intensiv PR-kampanj i form av otaliga presentationer och föredrag om projektet i alla tänkbara sammanhang och forum som föreningar av alla de slag, bibliotek, skolor, politiska organisationer, grannkommuner, Länsstyrelsen, Stadshuset i Stockholm, Fryshuset, Hembygdsförbundet, Historiska museet m.fl. Särskilda seminarier med utvalda gäster och kända arkeologer anordnades ett flertal gånger med Forn-Åker som tema.

Alla kontakter togs tillvara och projektet förankrades efter bästa förmåga.

I den första styrelsen för stiftelsen Forn-Åker ingick följande personer: Lars Alegren och K.G. Johansson från ÖHF, Inger Larsson och Fred Ståhlgren från Österåkers kommun, Anders Wetterberg och Tage Johansson från Runö folkhögskola samt fristående ledamöter Hans Sundholm, Anna Allerstrand, Kurt Rönnbäck och Birgitta Carlsson.

Bidragsansökningarna var många och snart kunde de första bidragen inkasseras: Längmanska fonden, Marianne Wählin (privatdonator), Österåkers kommun, Gunvor & Josef Anérs stiftelse, Länsarbetsnämnden, Länsstyrelsen, Föreningssparbanken, Mäklarringen, Lion's Club, Medeltidsmuseet i Stockholm (Blanka) samt Landstingets kultur- och utbildningsnämnd. Ofta motsvarade inte sponsorernas generositet de belopp som respektive ansökning angivit, varför planeringen ofta måste skjutas upp av brist på tillräckliga medel.

Vintern 1995/96 kunde en rejäl summa pengar motsvarande 311 000:- kr. bokföras från Stockholms Läns Landsting/Miljöutskottet.

Detta bidrag skulle användas till att genomföra utredningar och förprojektering. Thomas Lorge engagerades som projektledare och ”draglok”. Med välvilligt stöd ifrån Arbetsförmedlingen hade vi turen att kunna engagera Christina Miles, vilken kom att utgöra en mycket viktig och kompetent länk i den fortsatta utvecklingen för Forn-Åker.

Länsstyrelsen i Stockholm/Regional utveckling erbjöd oss att engagera en kulturgeograf från Uppsala, Tomas Svegrell, som konsult utan kostnad. Han hjälpte oss att undvika grövre fel i planeringen.

Historiska museet, Läns museet, Riksantikvarieämbetet och Stockholms universitet ställde helhjärtat upp med värdefulla råd och synpunkter.

1996 lyckades Stiftelsen att få Tekniska högskolan att arrangera en nio veckors kurs för blivande arkitekter till Runö kursgård med Forn-Åker som tema. Teknologerna fick i uppgift att gå igenom hela Forn-Åkerprojektet. Deras påpekanden om bl.a. markförhållandena ledde till en omprövning av de ursprungliga idéerna. Marken byttes inom Runö kursgård till ett mindre men torrare och därmed säkrare område mot Tunaviken hösten 1996. Kursen avslutades med en särskild utställning om projektet på Historiska museet.

Året efter kom Historiska museet med ett generöst erbjudande. Forn-Åker erbjöds att utan kostnad få överta ett rekonstruerat stenåldershus, typ Vuollerim med en golvyta på ca 60 kvm. Huset hade uppförts på museets innergård till en utställning om stenåldern i Norrbotten.

Man använde älghudar som taktäckning. Dessa angreps av mögel och röta under det vinterhalvår, som huset användes. Thomas Lorge rev byggnaden praktiskt taget ensam och konstruktionen kördes med billig inhyrd lastbil till Forn-Åker. Med assistans av en museitekniker från Historiska museet och två ALU:are återuppfördes den annorlunda byggnaden på sin nuvarande plats och döptes till Jägarhuset. Älghudarna på taket ersattes med grästorv.

Forn-Åker hade turen att få kontakt med den kanske mest erfarna lägerskolledaren och forntidspedagogen i stockholmsområdet, Stefan Larsson. Denne hade byggt upp en liknande verksamhet för Barnens dag vid Julita gård i Södermanland med gott resultat. På grund av att Forn-Åker låg betydligt närmare hans bostad i Stockholm, lät han sig övertalas att acceptera ett engagemang hos oss. Utrustning inköptes och redan hösten 1997 kunde den första lägerskolan genomföras på prov med inbjuden klass från Vallentuna. Stefan spelade rollen som stamhövdingen Rurik med stor bravur och det hela blev en succé. Grunden var lagd och bokningar för kommande säsonger strömmade in. Anläggningen utökades med ytterligare hus och utrustning. Jägarhuset kunde erbjuda övernattningsplatser för upp till fyrtio barn. Detta visade sig vara unikt för Forn-Åker och ledde till många extra bokningar.

Christina Miles skötte marknadsföring, ekonomi och administration med den äran och det hela utvecklades gynnsamt.

En planering av en medeltida miljö inleddes. En ung arkeolog i Åkersberga, Jonas Hugosson, åtog sig att forska i Riksantikvariets och Historiska museets arkiv för att om möjligt finna dokumentation över någon medeltida bondgård inom Österåkers kommun.

En utgrävningsrapport, RAÄ 466, redovisade fyndet av Isättra-gården, som hittades när nuvarande Skärgårdsstadsskolan skulle byggas. Jonas Hugosson fick i uppdrag att med rapporten som underlag söka visa, hur gården en gång såg ut när den var nybyggd under 1300-talet. Den rekonstruktionen har i huvudsak utgjort underlaget för den medeltida Forn-Åkermiljön Isättra, som nu finns på plats.

Med hjälp av bidrag från Kommunen och Landstinget kunde timmer inköpas från Hakunge Säteri och arbetet med två knuttimrade hus, ett bohus och ett tvåvånings härbre inledas sommaren 2001. Bygget organiserades som en gratis kurs i knuttimringsteknik. Vi hade turen att knyta Sixten Larsson till arbetet som ideell kursledare. Han hade en gedigen erfarenhet från uppförandet av ca 300 timmerhus under sin aktiva levnad i Jämtland. Ett tiotal elever anmälde sig till kursen, som upprepades året efter med avslutande av härbrebygget. Inredning av bohuset gjordes under sommaren 2003. Det planerade fähuset fick anstå t.v. av ekonomiska skäl.

Under hösten 2002 hade stenåldersanläggningen byggts ut av arkeolog Jan Mårs med ett separat område för hantverk med nya eldhärdar och ett nytt vasshus. Därmed kunde kapaciteten i stenålderns lägerskola utökas med 80 procent, vilket betydde en avsevärd stabilisering av stiftelsens ekonomi, som resulterade i en kontinuerlig följd av fyra år med positivt rörelseresultat.

Ett extra tillskott motsvarande ca 70 000:- kr. tillfördes 2003/2004 stiftelsen genom försäljning av två separata väggkalendrar illustrerade med fotografier över gamla Österåker från Hembygdföreningens fotoarkiv samt nytagna flygfotografier över Österåker. Den senare kalendern producerades för Armada Fastighets AB. Kalenderaffären upprepades även påföljande år men överläts därefter till Hembygdsföreningen, där den alltså lever vidare.

2004 restaurerades Jägarhuset. Bl.a. byttes taket med grästorg ut emot ett mer hållbart dito av vass, som lades av en specialist för en kostnad av 80 000:- kronor.

Sommaren 2005 kunde så äntligen bygget av det försenade fähuset sättas igång. Som en eftergift åt hur huset skulle kunna användas i verksamheten beslöts att storleken/golvytan skulle motsvara en yta ungefär dubbelt så stor, som vad ett fähus krävde. Grundkonstruktion och utseende hämtades från Riksantikvarieämbetets beskrivning av ett hus i skiftesverk från Öland.

Bygget kunde finansieras med eget kapital och 100 000:- kr. som bidrag ifrån Kommunen.

Arkitekt Ulf Bredberg utförde gratis professionella beräkningar av virkesbehov i de olika dimensioner som bygget skulle komma att kräva. Likaledes upprättade han dokumentation och byggritningar för byggnadsnämnden och byggleddaren, Kjell Sjöström.

Furutimmer köptes in och ett mobilt, traktordrivet sågverk hyrdes in, som på kort tid omvandlade timmerhögen till ett högst imponerande virkeslager.

Huset uppfördes under resten av sommaren med frivillig arbetskraft, bl.a. Sven Jacobsson, kompletterad med inhyrd personal vid särskilda behov. Under hösten stod byggnaden på plats. Återstående arbeten, som utgjordes av golvläggning och inredning med planering av möbler m.m. samt yttre kompletteringar som vattenavledning, hängrännor, grundkompletteringar, bänkar och liknande, fick anstå bl.a. på grund av brist på medel.

Investeringskassan var tömd! Samtidigt seglade orosmoln upp på Forn-Åkers himmel i form av en kraftigt avtagande bokningsfrekvens för lägerskolan inför kommande säsong. Orsaken visade sig vara betingad av politiskt beslut, som innebar begränsade möjligheter för föräldrar att bidra med pengar till respektive klasskassor. Likviditeten tog skada. Ansökan om banklån avslogs av olika skäl. Bl.a. ligger Forn-Åkers anläggning på s.k. ofri grund.

Under senkvintern 2006 åtog sig Sven Jacobsson att sköta ordförandeskapet i Forn-Åker.

Undertecknad kunde avgå som aktiv styrelseledamot efter 15 års stundom ganska intensiva perioder och ungefär 25 000 nedlagda arbetstimmar.

Sven gick in för uppgiften med stor energi och målinriktad skicklighet. Med många bollar i luften samtidigt, så åstadkom han i samarbete med styrelsen en vändning av situationen.

Ett lån om 50 000:- beviljades från kommunen. Ytterligare pengar utlovades för färdigställandet av nybygget. Men diverse förseningar uppstod och det ytterligare lånet om 250 000:- kr. blev inte utbetalat till Forn-Åker förrän i början av 2007.

Men då satte allt fart igen! Kurser i Vuxenskolans regi startades. En i medeltida möbelsnickeri, en annan i utbildning av ledare, guider och krogvärdar och en tredje i medeltida klädsömnad.

Med mycket noggrann planering bestämdes datum för invigningar av gästbudshuset respektive den medeltida lägerskolan. Och till dess skulle allting vara klart, basta!

Sven Jacobsson ”gav järnet” för att få allt att fungera. Inte minst satsade han sig själv, med en imponerande arbetsinsats, inte minst som aktiv hantverkare. Vid invigningen hade han lagt ner drygt 70 arbetsdagar med inredningssnickerier och utomhusarbeten under bara sommaren ’07!

Samtidigt förhandlade han fram flera samarbetsavtal, bl.a. att Runö kursgård tar

hand om marknadsföring, försäljning och bokningarna av kompletta gästbudsarrangemang. Han fick allt att fungera med gott stöd från styrelsen – ingen nämnd ingen glömd.

Samtidigt visade pågående bokningsfrekvens en positiv förbättring.

Invigningarna blev utan överdrift mycket lyckade alla tre. Ett privat gästbud för vuxna genomfördes i det nya huset med över 40 deltagare så sent som den 27 oktober och även den festen blev mycket lyckad och minnesvärd.

Forn-Åker har, av allt att döma, passerat sin sista kris och går en ljus framtid till mötes. Med rätt förvaltning och drift kan verksamheten bli den för kommunen så betydelsefulla kultur- och turistattraktion, som den ursprungliga visionen en gång syftade emot!

Åkersberga 2008-01-03

Lars Alegren

(Upphovsman och grundare av Forn-Åker)

FORN-ÅKER
www.fornaker.org